

ОСЛОБОЂЕЊЕ БЕОГРАДА ОД ТУРАКА 1806—1807 ГОДИНЕ

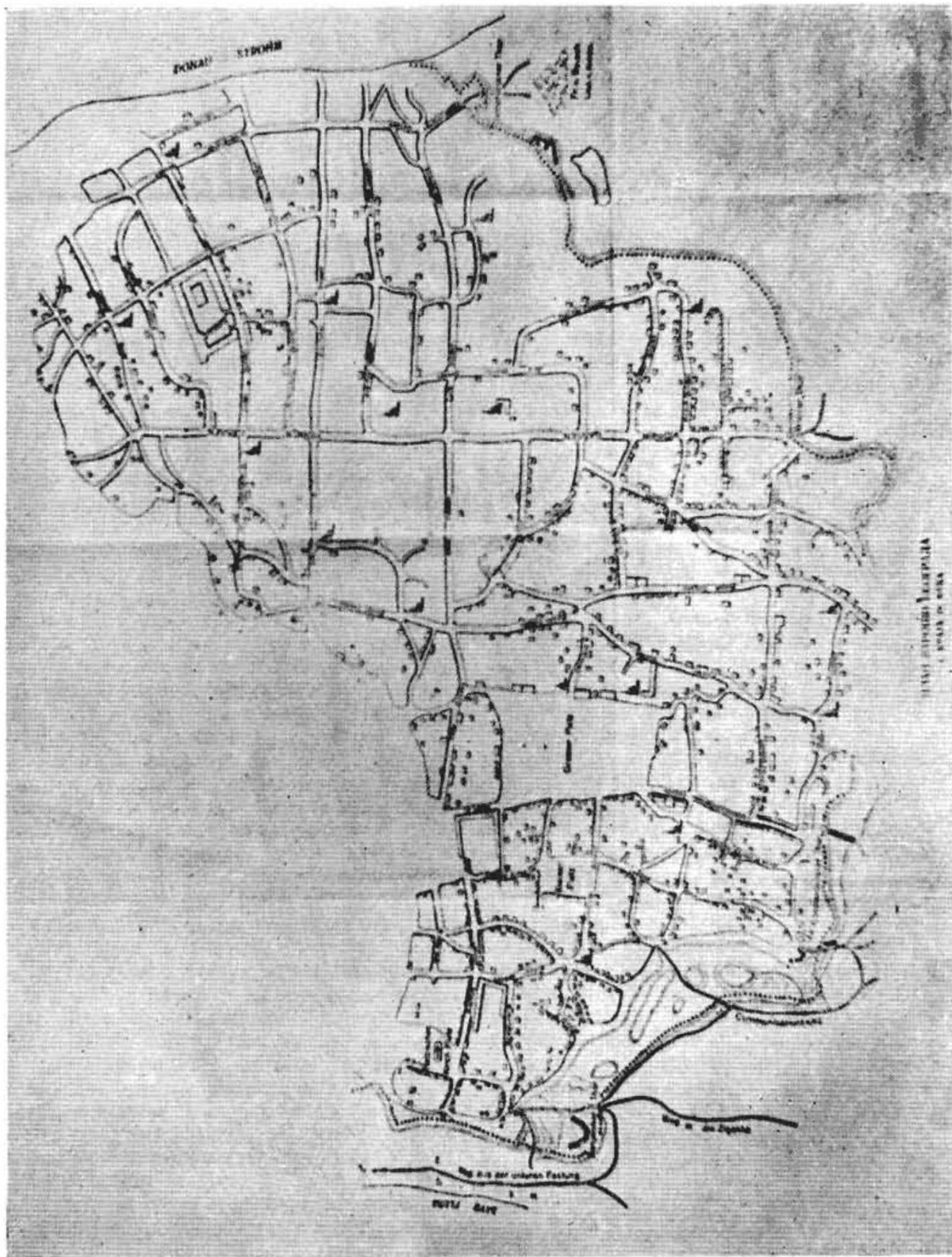
Поводом 150 годишњице од ослобођења*

Први српски устанак је најзначајнији догађај у историји југословенских народа у првој половини XIX века. Њиме је почела велика борба српског народа за своје национално и социјално ослобођење, — борба против дугогодишњег ропства и бездушне експлоатације. Тада је, уствари, отпочела ослободилачка борба свих народа Југославије, — борба која ће се после 150 година натчовечанских патњи и страдања неколико генерација победоносно завршити народном револуцијом 1941—45 године: стварањем слободне и независне социјалистичке Југославије, равноправне братске заједнице свих наших народа.

На тој историској прекретници, када се не само будила српска нација и стварала самостална српска држава, него и вршио политичко-друштвени препород народа, истовремено се рађала и развијала војна мисао устаника и њихова ратна вештина. На почетку те нове епохе, тежње за националним и социјалним ослобођењем испољавале су се у огромном пожртвовању, хероизму и полету дотле окованих и успаваних маса. А у тој борби за нови, бољи, срећнији живот, стварала се посебна тактика, па и стратегија српских устаника, која је одговарала циљевима и карактеру ослободилачког рата, новонасталом друштвено-економском преображају, могућностима нове устаничке војске, као и карактеру, тактици и могућностима турске окупаторске војске.

* Предавање одржано на Академији 2.III. 1957 године на Коларчевом универзитету, поводом прославе стопедесетогодишњице ослобођења Београда од Турака.

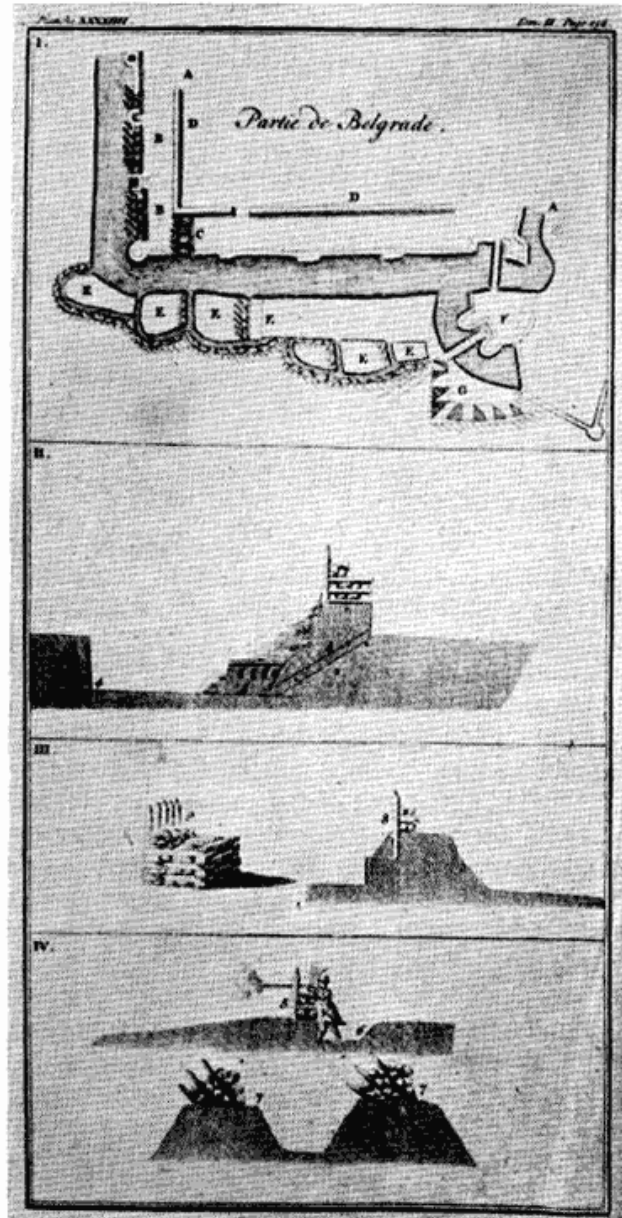
Познато је да је у Аустриско-турском рату од 1788 до 1891 године на страни Аустрије учествовало око 18.000 добровољаца Срба из Београдског пашалука, који су носили главни терет операција на подручју Србије. После овог рата највећи део добровољаца вратио се опет у Србију, међу којима и искусне четовође из Кочине Крајине: Карађорђе, Радич Петровић и многи други. У устаничким данима велики број ових прекаљених ратника нашао се на руководећим дужностима, водећи устаничке одреде из победе у победу. Зато није случајно што су устаници, знајући од каквог је судбоносног значаја избор погодне личности за војсковођу, изабрали Карађорђа. Неоспорно је да су његове личне особине: несаломљива енергија и необуздана воља нарочито погодиле историском тренутку и знатно допринеле онако снажном замаху устанка. Дубоко осећајући народне тежње, и знајући ратне могућности устаника, он све потчињава главном циљу: — ослобођењу од турског ропства. У ратном периоду од 1804 до 1806 године Карађорђе примењује тактику брзог, изненадног и једновременог препада на многобројне турске посаде и упоришта у Београдском пашалуку. Због тога се устанак брзо шири и, попут пожара, обухвата целу Шумадију, која је све до 1813 године служила као главна операцијска база, да би затим захватио Поморавље и западну Србију. За такву велику динамичност устанка треба захвалити огромном одушевљењу, елану и пожртвовању устаничких маса, које су се као претећа бујица сручиле на омражени јаничарски режим.

Карађорђе је одмах схватио да су за успешно вођење рата безусловно потребни слободна територија, као економско-оперативна база, добро вођена војска, као најбитнији инструмент за вођење борбе, и организована народна власт, као регулатор за управљање народним пословима и за правилно усмеравање свих народних снага према ратним циљевима. И зато је требало проширивати и бранити ослобођену територију, организовати, развијати и јачати народну армију и стварати нову народну власт и државу. Међутим, кад је султан, после српске победе на Иванковцу 1805 године, објавио „свети рат“, наступила је нова фаза ослободилачког рата: устаничка Србија се нашла усамљена и са три стране окружена турским провинцијама, а са четврте аустријском блокадом на Сави и Дунаву. У тако тешким условима Карађорђе тражи помоћ Црне Горе и Херцеговине и развија велику дипломатску активност на аустријском и руском двору, с циљем да добије војну помоћ, нарочито у муницији, баруту и храни, — спреман да прими и тешке услове протектората, само да се ослободи турског ропства. Нажалост, сви ти напори остали су узалудни, јер после Наполеонове победе код Аустерлица и закључења Пожунског мира, ни Аустрија ни Русија нису смеле, а ни могле, ма шта да предузму, тако да су се српски устаници морали ослонити на своје властите снаге. Тада се појављују и француске империјалистичке тежње према Балкану, са изразито непријатељским ставом у односу на ослободилачки покрет српског народа.

После пораза на Иванковцу, султан је одмах прогласио рат против устаника, предузео опсежне ратне припреме и за главног команданта наименовао румелиског валију Ибрахим-пашу. Према основној идеји турског ратног плана за 1806 годину, требало је у пролеће ове године ликвидирати српски устанак концентричним наступањем према Шумадији — главним снагама од Ниша, а помоћним од Видина и из источне Босне.

Пошто је сазнао и за турске ратне припреме и за оперативну идеју турског

Сл. 3 — Профили одбраненог шанца око вароши Београда

ратног плана, Карађорђе је, после смедеревске устаничке скупштине, крајем новембра 1805 године, на којој је постављен за врховног команданта и добио неограничену власт у војним пословима, донео основне смернице за рат 1806 године. Он је настојао, с једне стране, да повећа српску војску до 100.000 људи, како би се могао успешно одупрети турској најезди, и да, са друге стране, поново поведе дипломатску акцију у Петрограду, Бечу и Цариграду, како би

се Порта одвратила од намераване офанзиве.

Да би нашао излаз из стратегиског окружења, Карађорђе је намеравао да продором ка Црној Гори и спајањем са црногорским одредима пресече везу између турских трупа у Босни и Херцеговини и оних на територији источног Балкана и да тиме омогући заједничку офанзиву према Босни и Херцеговини у циљу стварања велике и солидне оперативно-стратегиске базе, са стабилним фронтом према истоку, на линији: Скадар—Ниш—Видин. Нажалост, ова изванредна политичко-стратегиска замисао није остварена.

Пошто се увидело да би пасивна одбрана и одбијање турских напада значили смрт устанку, јер би снаге устаничке Србије и извори њених ратних могућности брзо малаксали и угасили се под снажним притиском бројно и технички надмоћнијег непријатеља, Карађорђе је донео одлуку да изненада, на самом почетку 1806 године — зими — кад Турци обично не ратују, — поведе устаничку офанзиву, с циљем да упадом у суседне турске области спречи концентрацију турских трупа и њихову најављену офанзиву и да у борбу увуче нове масе из тих неослобођених крајева. Дакле, требало је не само изаћи из критичног положаја и не дозволити Турцима да опкољавањем и стезањем обруча угуше српске устанике, него и водити офанзиву на непријатељском земљишту, разбијати турске снаге, подизати народне масе на устанак и од турских база стварати сопствене ослободитеље за даље развијање офанзиве.

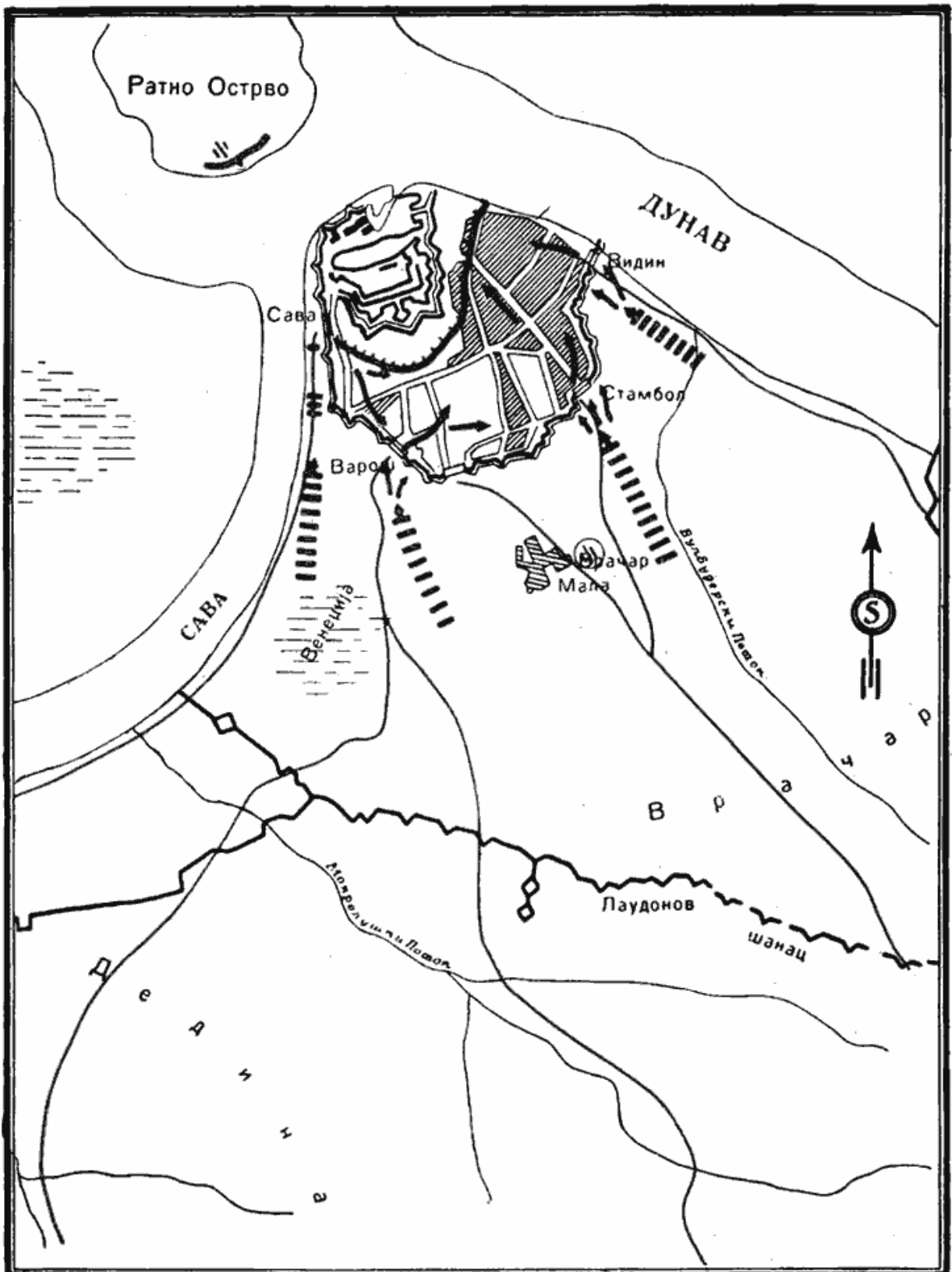
Док су зимске операције устаника према Крајини и Санџаку у почетку дале изванредне резултате и док је делиградска посада на главном правцу турског надирања успешно одбијала све нападе Ибрахим-пашине групације, дотле је турска босанска војска, брзим рокирањем снага са Дринског фронта, енергично интервенисала у Санџаку, сузбила српске снаге и повратила изгубљене гарнизоне и упоришта. Пошто на тај начин није дошло до очекиваног продора ка Црној Гори и Херцеговини, Србија је опет била приморана да се брани

у окружењу од концентричне турске офанзиве. Зато се Карађорђе одлучује да се брани нападајући, наиме, да брзим маневром својих резерви по унутрашњим оперативским правцима туче једну по једну турску групацију, по реду њихове опасности. Он је, благодарећи изврсном квалитету својих трупа и старешина и њиховој изванредној издржљивости на маршу и у борби, као и своје великом војничком таленту, успео да потуче једну за другом три веома јаке турске групације и да сломи турску офанзиву, тако да је и сама Порта јавно признала свој неуспех у Србији.

Наиме, док је најопаснија турска групација, благодарећи слабом држању неких српских старешина на Дринском фронту, успела да из Босне скоро без отпора крајем јула продре чак до Шапца, дотле је Карађорђе, који је за то време на Делиградском фронту одбијао нападе главних турских снага, одмах са ојачаном резервом кренуо на угрожени Дрински фронт и у чувеној Мишарској бици, 1 августа, потпуно разбио и уништио турску босанску војску. После ове сјајне борбе, он опет пребацује главнину својих снага на Делиградски фронт, прелази у противофанзиву, крајем августа разбија и ову турску групацију, гони Ибрахим-пашу ка Нишу, опседа сам Ниш и ујесен оријентише своје главне снаге ка Београду.

Под утисцима вести о овим тешким поразима, Порта је била принуђена да тражи примирје, а слом турске офанзиве брзо одјекује у читавој Европи, тако да су европске велике силе, које су очекивале брзу пропаст устаника, почеле да мењају свој политички став према Србији. Српско национално питање се већ тада појављује као актуелан међународни проблем.

Порта је била запрепашћена поразима своје војске на Мишару и Делиграду. Тиме је њен политичко-стратегиски положај био знатно погоршан. Пошто није желела да се рат са Србима продужи и уочи зиме 1806 године, она је била принуђена да нареди Ибрахим-пашу да прекине операције и да задовољније устаничке захтеве. Карађорђе је прихватио примирје да би га искористио

Сл. 3 — Ослобођење Београда 1806/7 године. Црвеним означене српске трупе, њихова утврђења и правац кретања

за ослобођење Београда и Шапца, не прекидајући преговоре о миру које је у то време Петар Ичко и даље водио у Цариграду.

Почетком деветнаестог века, у ново-насталој ситуацији у Европи, посебно на Балкану, Београд је имао велики војно-политички значај, јер је и даље представљао капију Балкана и кључ Паноније. Он је у то време био војно-политички центар Пашалука и главна база дахиско-јаничарског режима, одакле су предузимане све акције против Срба. Београд је и за устанике имао изванредно велики политички и стратегски значај, тако да је његова опсада, с малим прекидима, вршена од марта 1804 па све до децембра 1806 године. Карађорђе је само почетком 1805 године из чисто оперативних разлога — да би обезбедио слободу рада на другим фронтима — закључио привремено примирје са Гушанцем Алијом, које је трајало све до битке на Иванковцу.

Београд је 1806 године имао горњу и доњу тврђаву и варош. Иако су горња и доња тврђава, у ширем тактичко-одбранбеном погледу, представљале целину, оне су ипак биле тако удешене да се свака од њих могла самостално бранити, при чему је горња тврђава представљала цитаделу отпора, тојест кључ одбране Београда. Варош се протезала у виду лука око горње тврђаве, а делимично и према доњој тврђави, до Дунава. Између тврђаве и вароши простирала се градска пољана — Калемегдан — која је на неколико стотина метара пружала одличну прегледност за ватрено дејство са тврђаве и тиме знатно олакшавала њену одбрану. Док су у вароши живели Турци, Срби, Цинцари и Јевреји, дотле су се у тврђави налазиле само турске војне посаде са својим командама и установама. Варош и тврђава биле су опасане јаким и високим бедемом и дубоким и широким ровом. На варошком бедему било је пет главних улаза за везу Београда са спољним светом: Смедеревска капија (на самом Дунаву, на негдашњем смедеревском друму, данас источно од електричне централе, негде на пресеку Доситејеве улице и железничке пруге), Видин-капија (данас угао Душа-

нове и Доситејеве улице код Прве мушке гимназије), Стамбол-капија (испред Споменика кнеза Михаила), Варош-капија (данас угао Поп Лукине улице и Топличиног Венца) и Сава-капија (данас место непосредно источно од Савског пристаништа, на месту бивше царинарнице). Од свих је била највећа и најбоље утврђена Стамбол-капија. За ојачање одбране између капија, поред неколико мањих, постојала су четири велика бастиона. Недалеко од улаза, испред капије, налазили су се поједини ханови за прихват путника. Испред варошког бедема, према истоку и југоистоку, простирала су се необрађена поља, са ретким дрвећем.

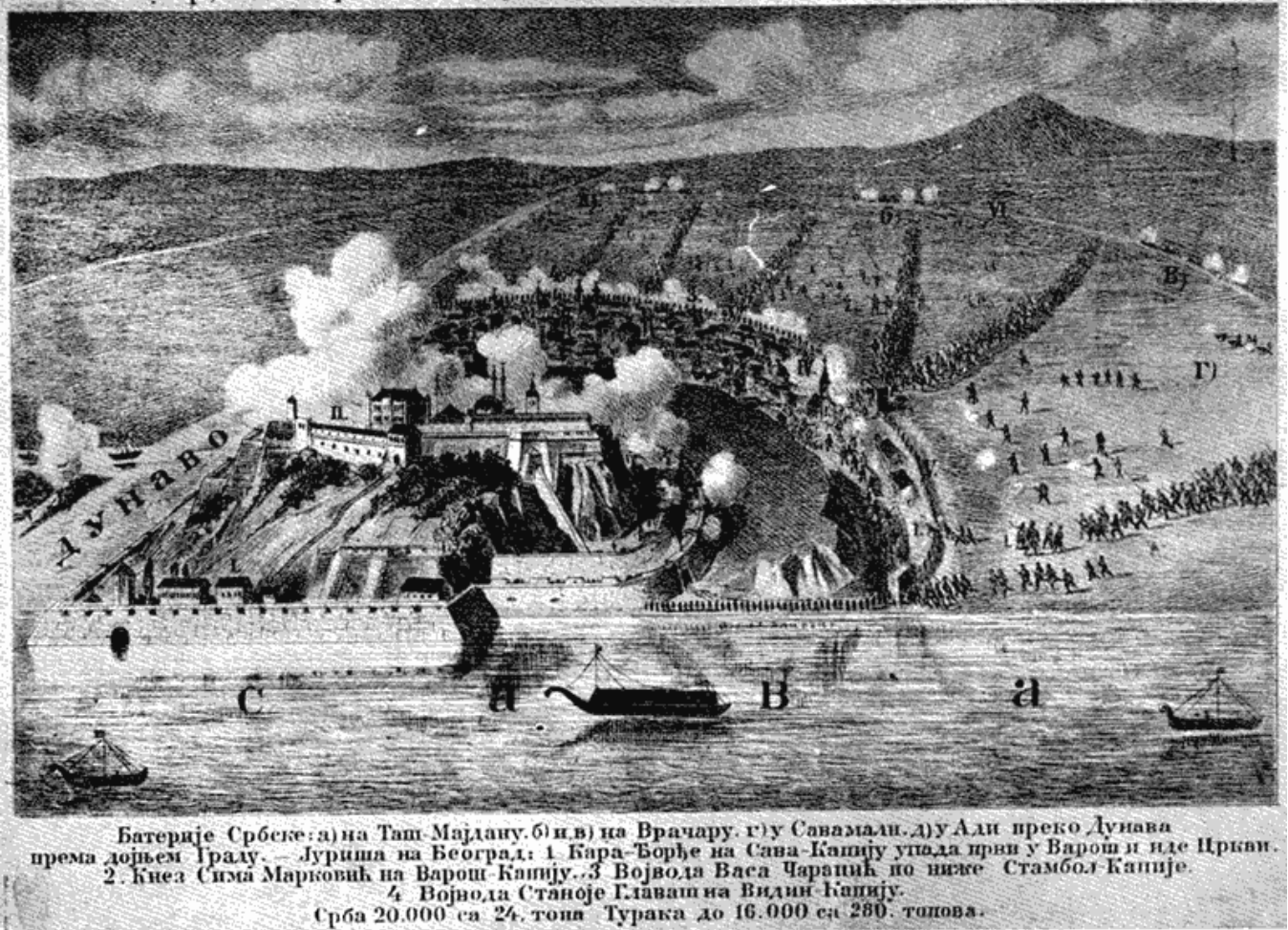
Стање београдске тврђаве у фортификациском погледу било је исто онакво као и 1789 године кад су Аустријанци, под маршалом Лаудоном, заузели Београд, или 1792 године кад су га поново вратили Турцима, с тим што су Турци поправили све што је за време опсаде било порушено и покварено. Тако је Београд 1806 године, под командом султановог одметника Гушанац Алије, био спреман да дочека сваки вид напада, односно опсаде. И заиста, иако је царски изасланик Бећир-ага у новембру 1806 године донео Сулејман-паши и Гушанцу султанову поруку да Србима предаду град и тврђаву, Гушанац је одговорио да је Београд његов и да ће га бранити до последњег војника. Он је у том циљу своје трупе, у јачини 3.000 бораца, са око 50 топова, распоредио не само за одбрану положаја у тврђави, него и у вароши. Зато су варошки бедем и капије, као први положај, били благовремено поседнути и спремни за борбу.

После сјајних српских победа на Мишару и Делиграду коначно су створени повољни услови и за напад на Београд. Не чекајући исход Ичкових преговора о миру устаници су половином новембра на Врачару, код Београда, концентрисали око 15.000 војника и већи део своје артиљерије. Карађорђе је руководио припремама, организацијом и планирањем напада, користећи се свим дотадашњим искуствима из напада на тврђаве. Карађорђа су у томе помогли капетан Радич Петровић, који је руководио свим те-

КАРА-БОРЂЕВО ОСВОЈЕЊЕ БЕОГРАДА

На светог првозваног Андреју 30. Нојембра 1806. године.

I. Дојњи. II. горњи Град. III. Калемејдан. IV. Варош. V. Шанац око Београда саписадом утврђен. VI. Принца Евгенија и Лаудона Шанац Врачаром од Саве до Дунава.

Сл. 4 — Карађорђево освајање Београда. — Из књиге Константина Н. Ненадовића: *Живот и дела Великог Ђорђа Петровића-Карађорђа*, 1883

хничким припремама, и Конда Буљубаша, који је уочи напада побегао из тврђаве и пришао Србима да би им помогао. Приликом планирања напада узета је у обзир и Кондина изјава о томе да је сектор између Саве-капије и Варош-капије, на коме је он често био на стражи, најслабији део турске одбране.

Рачунајући на ефекат првог удара и његов пресудан утицај на даљи ток

напада, изрично је наређено командантима колоне и борцима да сваки који први улети у варош отвори најближу варошку капију и да потом укаже помоћ суседним трупам у отварању осталих капија. Турска посада није ни претпостављала да Срби могу на препад заузећи варош, тим пре што би за тако нешто било нужно да се најпре разруши нека варошка капија, или да се направи бре-

Сл. 5 — Васа Чарашић. Из књиге Знаменити Срби XIX века од Андре Гавриловића

ша у варошком бедему, тојест упорна и дуга оружана акција нападача, која ни у ком случају не би могла остати незапажена.

Морално-политичка припрема српских нападах колоне била је изванредно добро изведена. Пре поласка у напад одржани су састанци старешина са трупама, при чему су се борци и старешине међусобно грлили, заклињући се један другоме на верност и пожртвовану братску сарадњу, без обзира на препреке и тешкоће на које ће наићи на своме путу. Том приликом је трупама била издата строга заповест да се најстроже чувају пљачке и да не дирају турску имовину.

Пошто је било предвиђено да општи напад отпочне 12 децембра у 2 часа, пред зору, и да се на препад освоји варош, Карађорђе је посветио нарочиту пажњу тајности, брзини и изненађењу. Све се имало потчинити ефекту првог, почетног удара на варошки бедем, односно капије. Зато није случајно што је за дан напада узет турски празник Бајрам, јер се претпостављало да ће будност и готовост турске посаде за борбу тог дана и те ноћи бити најслабије.

Ратни савет, који је уочи напада одржан под Карађорђевим руководством, потврдио је концепције оваквог нападаног плана, тако да је после темељито извршених припрема, пред зору 12 децембра 1806 године, предузет напад на Београд у четири нападне групе, и то:

— Прва нападана група до 2.000 бораца из Смедеревске и Пожаревачке нахије, под командом Станоја Главаша и Вула Вулићевића, добила је задатак да са две колоне нападне Видин-капију и да после уласка у варош надире десном обалом Дунава ка североисточном делу тврђаве, ликвидирајући истовремено непријатељски отпор и на Смедеревској капији;

— Друга нападана група, око 3.000 бораца из Грочанске нахије, под командом Васе Чарапића, имала је задатак да са три колоне нападне Стамбол-капију, а затим да продире према источном делу тврђаве;

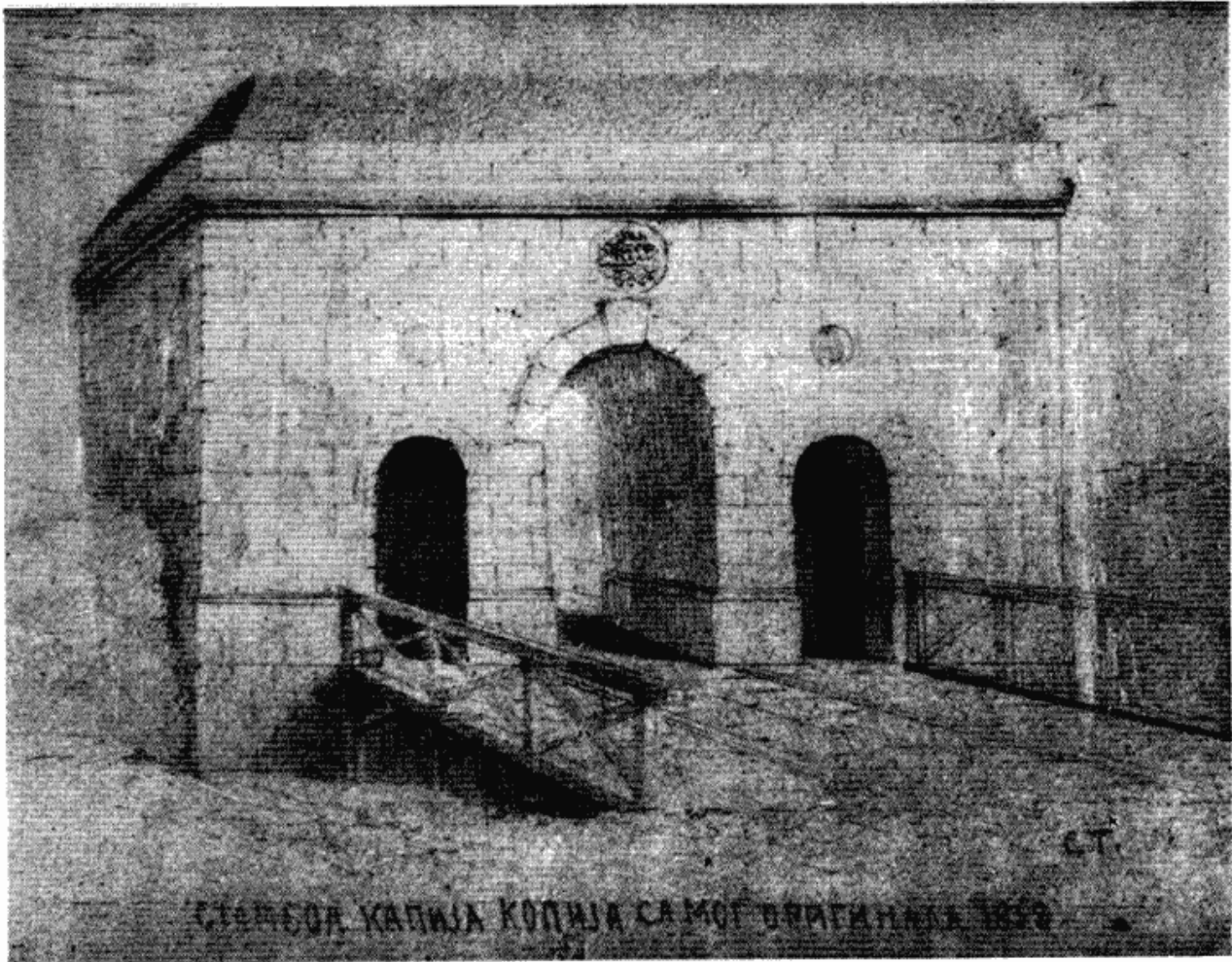
— Трећа нападана група, око 3.000 бораца из Београдске нахије, под командом Симе Марковића, имала

је задатак да са две колоне нападне Варош-капију, а затим да надире ка југоисточном сектору тврђаве;

— Четврта нападана група, око 3.000 бораца плаћеничке војске-бећара, под командом Милоја Петровића-Трнавца, добила је задатак да нападне Сава-капију, а затим, после уласка у варош, да укаже непосредну помоћ трећој нападној групи у ликвидацији отпора на Варош-капији, надирући заједно са овом групом према југоисточном сектору тврђаве.

Карађорђе, као врховни командант, налазио се са општом резервом и главнином артиљерије на Ташмајдану, одакле је руководио нападом, с тим што се кретао за другом нападној групом — према Стамбол-капији. Као што се види из груписања снага, тежиште српског напада било је усмерено на десно крило турске одбране.

Тачно у одређено време трупе су, под заштитом мрака и у највећој тајности, пошле са својих полазних положаја, Ташмајдан-Врачар, вешто се приближавајући вароши. Испред колоне Милоја Петровића ишао је Конда Буљубаша. Он је, као одличан познавалац турског распореда у вароши и у тврђави, са Узун Мирком (обојица су добро знали турски језик) и са још неколико добровољаца успео да се успуже уз бедем и да се пребаци преко њега, да побије стражаре и да отвори Сава-капију, кроз коју је прошла претходница, а затим и главнина колоне Милоја Петровића. Интересантно је напоменути да се за све време пушкарања са стражом код Сава-капије, као и за време обијања ове капије, нико од турске посаде није појавио нити притекао у помоћ нападнутим стражарима. Изгледа да су турске старешине претпостављале да се њихове посаде веселе на својим положајима и да шенлуком из пушака славе свој велики празник. Одмах после продора кроз Сава-капију, колоне Милоја Петровића, предвођена тешко рањеним Кондом и Узун Мирком, пошла је ка Варош-капији, у помоћ суседној групи Симе Марковића. Снажно нападнута с фронта и угрожена из позадине од стране Милојеве колоне,

Сл. 6 — Стамбол-капија, цртеж Стеве Тодоровића, својина Музеја града Београда

турска посада се после краћег отпора ужурбано и у нереду повлачила ка тврђави. Када је, после заузећа Варош-капије, у варош продрла колона Симе Марковића, познати јунак Милисав Џамџија са бедема је гласно запевао: то је био знак свим нападним колонама да појачају притисак. Иако је у вароши после тога настала страховита паника, ипак су Турци пружили отпор, који је нарочито жесток био на Стамбол-капији, где су се развиле веома тешке борбе прса у прса. Турске посаде биле су добро потпомогнуте снажном артиљериском ватром са градског и са тврђавског бедема. Мада је борбена ситуација на овом сектору још била неизвесна, Срби су ипак успели да сломе турски отпор и заузму Стамбол-капију. Затим се група Васе Чарапића (који је смртно рањен на Стам-

бол-капији) упутила ка Видин-капији, у помоћ групи Станоја Главаша, која такође у почетку није имала успеха у нападу. Овим садејством Чарапићеве колоне сломљен је отпор и на Видин-капији. Тако су већ ујутро, око 7 часова, све варошке капије и бедеми били заузети, а све нападне групе постигле су постављене циљеве до 10 часова пре подне. Кад су колоне, продирући кроз варош, избиле у висину „делиског конака“ (данас угао Караџићеве и Цара Лазара улице), Карађорђе је наредио да се застане. да би се дало времена Турцима — Београђанима, који нису учествовали у давању отпора, да се склоне од ватре у тврђаву или у џамије. Са заробљеницима се врло хумано поступало. Наводим један пример. Посада од 36 бораца која је упорно бранила Батал џамију (негде у Душано-

вој улици према доњем граду) предала се тек у подне. Кад су ове Турке довели пред Карађорђа и они му понудили своје оружје, он им је одговорио: „Не, — ја вас нисам заробио, ви сте ми се сами добровољно предали, стога задржите своје оружје. Останите код мене или идите у мој логор и онде ћете наићи на више од стотину Турака. Једите, пијте и будите мирни док се не вратите својим кућама, или, ко има жену и децу, тај нека се врати у варош, или у тврђаву да води рачуна о њима. Не борите се више против нас па се немате ништа бојати“. После ових његових речи, 11 Турака се по својој молби вратило у тврђаву.

Пошто су заузеле варош, српске колоне су се око подне почеле утврђивати недалеко од тврђаве, на источној ивици

Калемегдана, од Саве до Дунава (данас на линији трамвајске пруге која обавија Калемегдан), очекујући противнапад турске посаде. Тиме је био остварен први циљ напада.

Да би се осигурао постигнути успех, Карађорђе је наредио да трупе на достигнутој линији привремено уреде солидне положаје за дочек и одбијање испада турске посаде из тврђаве. Међутим, то није значило одустајање од постављеног оперативног плана за заузимање тврђаве, јер су сви знали да се ускоро мора напасти сама тврђава и заузети Београд. У том циљу је српска артиљерија, већ другог дана после заузећа вароши, жестоко бомбардовала горњу тврђаву, тако да се тврђавска посада повукла у доњу тврђаву. Пошто

Сл. 7 — Погибија Васе Чарапића на Стамбол капији, рад Стеве Тодоровића. (Напомена уредника: Ова слика објављена је у *Годишњаку Музеја града Београда*, књига I, као рад Анастаса Јовановића, према музејском инвентару. Међутим накнадно сам открила, кад сам извадила слику из рама, доле у десном углу почетна слова имена Стеве Тодоровића „С. Т.“ како се он чешће потписивао. Овим исправљамо грешку која се годинама одржавала. — З. С.) — Оригинал се налази у музеју Првог српског устанка

је правилно оценио да непосредним јуришем расположивих снага и средстава не би могао заузети тврђаву, Карађорђе је најпре извршио потпуну блокаду турске посаде на тај начин што је на Ратно Острво, 20 децембра, упутио Милоја Петровића и Вула Илића са 50 бораца и једном батеријом топова, са задатком да одатле туку доњу тврђаву и спрече турске лађе да довозе храну посади. Уочивши да се у окруженој тврђави неће моћи одржати, с обзиром на стални притисак и чврсту решеност устаника да наставе борбу до краја, Гушанац је понудио Карађорђу предају тврђаве, тако да је ова извршена 29 децембра. Одмах затим Гушанац је са делом посаде отишао у Видин. У овим борбама Срби су имали 50 мртвих и 60 рањених, а Турци око 300 мртвих и неколико стотина заробљених, поред губитка 30 топова и велике количине другог оружја и муниције.

Иако је београдски везир Сулејман-паша, — кога је султан својевремено послао да преузме управу Београдским пашалуком, — био заробљеник Гушанца Алије, ипак он није хтео да призна акт предаје, мотивишући свој став тиме да је он господар царева града. И заиста, кад су Срби хтели да уђу у тврђаву, он је затворио све градске капије, дигао мостове и јавио српској врховној команди да неће пустити српске трупе у тврђаву. Свакако да се у таквом ставу Сулејман-паше испољавао јак утицај француске и аустриске дипломатије, непосредно преко Земуна. То потврђује и енергичан протест аустриске владе поводом искрцавања Срба на Ратно Острво, када је надвојвода Карло наредио да се острво силом отме од Срба.

Да би коначно ослободио Београд, Карађорђе је наредио да се опсадни обруч око тврђаве још више стегне и да се притисак српских опсадних трупа још више појача. Пошто су Срби 8 јануара 1807 године на превару прошли кроз Су-капију (или још звана Водена-капија, испод кипа „Победника“), са једним јаким одредом бећара и продрли у доњу тврђаву, Сулејман-паша је био принуђен да понуди предају горње тврђаве, с тим да без оружја остане у до-

њој тврђави док од султана не добије директиве за даљи рад. Срби су прихватили ову понуду и 8 јануара 1807 године примили кључеве од горње тврђаве.

Дан раније Срби су напустили Ратно Острво.

Међутим, пошто су се односи са Сулејман-пашом погоршали у току зиме, а да би учинио крај закулисној дипломатској игри великих сила у вези с питањем Београда, Карађорђе је Сулејман-паши упутио захтев да одмах преда и доњу тврђаву, што је овај стварно и учинио 7 марта 1807 године, под условом да се Срби брину о његовом обезбеђењу на путу кроз Србију до првог турског гарнизона.

Али, пре самог одласка Сулејман-паше, из Цариграда се вратио Петар Ичко с одговором Порте да је прекинуто примирје и да од мира са Турском неће ништа бити. Тако је уместо фермана о миру дошла султанова објава рата с поруком да Срби и даље морају остати покорна раја. Због ове вести Срби су се страховито огорчили против Сулејман-паше и београдских Турака, јер су неоправдано сматрали да су ови наговорили султана на тај корак. Тако је извршен такозвани „покољ београдских Турака“, који је у иностранству нанео озбиљне политичке штете устаничкој Србији.

Ослобођењем Београда српска војска је ослободила цео Београдски пашалук, тако да је Београд ускоро постао политички и културни центар нове Србије.

Ослобођење Београда брзо је одјекнуло широм Европе. Тако се на том веома осетљивом споју три моћне империјалистичке државе, на тој балканској ветрометини, — где су се укрштали њихови интереси и испољавали разноврсни утицаји, — захваљујући револуционарној снази устаника, јавила нова, млада, српска држава. Победе у Првом српском устанку, нарочито после ослобођења Београда, изазвале су читав низ покрета, буна и врења у суседним земљама, посебно у турским балканским провинцијама. Таласи српске револуције заплускивали су Балкан. Већ тада нова Србија избија на површину као жижка новог живота, као носилац поли-

тичко-друштвеног препорода и националноослободилачке борбе свих балканских народа.

Познато је да је ратна вештина од свих грана људске делатности највише повезана с временом и да је њиме најочљивије условљена, те је и најосетљивија на све друштвене промене. У њеном остварењу, примени, најизразитије се показује утицај нове стварности. То је показало и деветогодишње ратовање српских устаника, односно нове српске војске. У тој натчовечанској борби, кад је рат постао ствар народа, у коме су народне масе биле одлучујућа сила, борећи се стално против надмоћнијег, против јачег и силнијег, углавном с оружјем отетим од непријатеља, тријумфовала је нова српска војна мисао над старом, конзервативном турском војном школом.

Иако је после девет година непрекидног ратовања српских устаника и њихових многих победа дошло до несрећне 1813 године, када је било посечено младо стабло српске државе, ипак је на тлу непокорене Србије остао дубок и здрав корен, из кога је после непуне две године, неодољивом снагом, поново избио пламен ослободилачке борбе.

Зато ми данас с поносом освежавамо успомену на ову велику народну епопеју наших славних предака. Ако ни до данас нисмо успели да им у знак признања подигнемо достојне споменике, ми смо морално обавезни и историски позвани да увек освежавамо успомену на њих и њихова дела, одајући им вечно признање и захвалност за све што су учинили својом великом борбом за слободу, част и независност наше домовине.

Сл. 8 — Темељи Стамбол капије испред споменика кнеза Михаила на Тргу Републике

V. TERZIC

Le Premier Soulèvement Serbe est certainement l'événement le plus important de l'histoire des peuples slaves du Sud de la première moitié du XIXe siècle. C'est avec lui que commence la grande lutte du peuple serbe pour sa libération nationale et sociale. C'est alors aussi que commence, en fait, la lutte pour la libération de tous les peuples de la future Yougoslavie, lutte qui, après 150 ans de souffrances surhumaines de plusieurs générations, a été couronnée victorieusement par la Révolution Nationale de 1941—1945.

Le premier Soulèvement Serbe était l'oeuvre du peuple serbe de Šumadija sous la conduite de Karadjordje, en 1804. L'insurrection s'était rapidement étendue sur toute la Šumadija, puis au Pomoravlje et à la Serbie Occidentale. Le chef suprême du mouvement s'était donné comme but principal la libération de la domination turque. Il avait tout de suite compris que pour mener à bien une guerre de libération il fallait à tout prix un territoire libre, des troupes bien commandées et un gouvernement populaire solide qui emploierait toutes les forces populaires pour les besoins de la guerre. Jusqu'en 1805, Karadjordje mène avec plein succès sa lutte contre le régime haï des janissaires dans le pachalik de Belgrade. Mais après la victoire des troupes serbes sur les Turcs en 1805 à Ivankovac, on entre en guerre contre le sultan lui-même, c'est-à-dire contre tout l'empire turc. Le sultan décide alors immédiatement de liquider le soulèvement de Serbie au printemps de 1806. C'est dans ce but que, dès le début de cette année, il entreprend une grande offensive concentrique des divers côtés vers la Šumadija, le foyer principal de l'insurrection. Cependant, bien qu'il fut encerclé de tous côtés et sans aide aucune, Karadjordje réussit à battre l'une après l'autre les trois armées turques qui, de Vidin, de Niš et de la Bosnie Orientale marchaient sur la Šumadija, ce noyau du territoire serbe libéré. Les brillantes victoires des troupes serbes insurgées à Deligrad et à Mišar au cours de l'été 1806 ont trouvé écho dans

tous les Balkans et l'Europe. L'offensive turque était repoussée et la Porte se voyait obligée de reconnaître publiquement son échec en Serbie.

Après ces deux grandes victoires serbes de Deligrad et de Mišar, l'automne 1806 voit enfin réalisées les conditions nécessaires pour une attaque sur Belgrade. Dans ce début du XIXe siècle, dans la nouvelle situation que connaissait l'Europe et particulièrement les Balkans, Belgrade était d'une grande importance militaire et politique, car cette ville continuait à représenter la porte des Balkans et la clé de la Pannonie. Belgrade était défendue par Gušanac Alija, représentant du sultan, qui disposait de 3.000 hommes et de 50 canons. La forteresse de Belgrade qui, au cours des siècles, avait toujours été installée en vue de la défense, devint la citadelle de la résistance.

Après des préparatifs sérieux, l'attaque est décidée pour le 12 Décembre 1806, avec quatre groupes d'assaut. L'assaut doit porter sur le secteur Sud de la défense turque. Comme il prévoyait l'attaque pour le 12 Décembre avant l'aube et comme ce coup de main devait prendre la ville, Karadjordje tenait fort au secret, à la rapidité et comptait sur l'effet de la surprise. Pendant que se déroulait l'assaut, tout devait dépendre du premier coup dirigé contre les remparts de la ville et la porte. Karadjordje, en tant que commandant suprême, dirigeait personnellement l'opération et avait son quartier général à Tašmajdan. Exactement à l'heure prévue, toutes les colonnes d'assaut, protégées par l'obscurité et le secret, montent à l'attaque. Le premier succès est remporté à la porte Sava-kapija avec la colonne de l'aile gauche commandée par M. Petrović, avec qui entrent aussi Uzun-Mirko et Konda Buljubaša qui s'étaient déjà infiltrés dans la ville après avoir passé sur les remparts et avaient liquidé les gardes et ouvert la Sava-kapija. De cette manière l'entrée dans la ville était assurée et, avant le matin les autres colonnes réussirent à leur tour à y faire leur entrée. Les combats les plus durs eurent lieu du côté de la porte Stambol-

kapija où Vasa Čarapić, chef d'une colonne, trouva une mort glorieuse. Mais, des 10 heures la ville était prise. Après avoir examiné les forces et les moyens dont il disposait et en voyant qu'ils ne lui suffiraient pas pour prendre la forteresse, Karadjordje décida immédiatement d'en faire le siège. Ce siège des troupes turques de la forteresse de Belgrade dura jusqu'au 29 Décembre, date à laquelle Gušanac Alija signe l'acte de reddition et, en accord avec les Serbes, part pour Vidin. Dans ces combats, les Serbes ont eu quelques 50 tués et une soixantaine de blessés, alors que les Turcs perdaient quelques 300 morts, des centaines de blessés, sans compter 30 canons et de grosses quantités d'armes et de munitions. Selon les dires des prisonniers et des familles turques de Belgrade, Karadjordje s'était comporté fort humainement. Cependant le vizir de Belgrade, Sulejman-pacha, auquel le sultan avait donné l'ordre de reprendre le pachalik de Belgrade, avait refusé de reconnaître l'acte de reddition de la ville et, alors que les Serbes s'apprêtaient à entrer dans la forteresse, il fit lever tous les ponts et fermer toutes les portes de la forteresse pour en interdire l'entrée aux troupes serbes. Alors Karadjordje décide de resserrer encore davantage l'étau qui serrait la forteresse, si bien que Sulejman-pacha se vit obligé de rendre le 8 janvier 1807 la forteresse supérieure et, le 7 Mars 1807, la forteresse inférieure.

En libérant Belgrade, les troupes serbes

libéraient également tout son pachalik, si bien que Belgrade devint le centre culturel et politique de la nouvelle Serbie. Cette libération de Belgrade fut rapidement connue à travers toute l'Europe. La guerre dura neuf années entières, c'est-à-dire jusqu'en 1813, quand la Serbie est à nouveau occupée par les Turcs. Cependant les victoires du Premier Soulèvement, et en particulier après la libération de Belgrade, n'en gardaient pas moins une importance considérable du point de vue politique pour tous les peuples des Balkans. Déjà à cette époque, la Serbie émerge comme le porte-drapeau de la renaissance politique et sociale et de la lutte nationale et de libération de tous les peuples balkaniques.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Plan de la ville de Belgrade d'avant le Premier Soulèvement Serbe
- Fig. 2 — Coupe des fortifications des remparts de la ville de Belgrade
- Fig. 3 — La libération de Belgrade en 1806—1807
- Fig. 4 — La prise de Belgrade par Karadjordje
- Fig. 5 — Vasa Čarapić, par Uroš Knežević
- Fig. 6 — La porte de Stambol
- Fig. 7 — La mort de Vasa Čarapić, par Steva Todorović
- Fig. 8 — Les fondations de la porte Stambol Kapija, devant le monument du prince Mihailo, place de la République
- Fig. 9 — La prise de Belgrade, par Katarina Ivanović